

УДК 811.161.2'373.21

СТАТИСТИКА ОЙКОНІМІВ УКРАЇНИ НА -ЕЦЬ, -ИЦЯ

Наталія Михайличенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови,
вул. Університетська, 1/234, 79001, Львів, Україна,
тел.: (032) 239 47 17*

Виконано статистичний аналіз українських ойконімів на **-ець, -иця** та простежено розподіл кількості збережених, новозасвідчених та зниклих назв поселень на **-ець, -иця** в кожному столітті.

Ключові слова: ойконім, збережені, новозасвідчені та зниклі ойконіми на **-ець, -иця**.

До статистичних підрахунків залучено 994 назви населених пунктів на **-ець**, виявлених у джерелах X – початку XXI ст. Засвідчено неоднакову кількість найменувань цієї словотвірної моделі у кожному столітті. Зокрема, протягом X–XIV століть простежено повільне збільшення їх від 5 до 38 назв (див. табл. 1). У XV ст. зафіксовано 162 ойконіми, у XVI ст. їхня кількість зросла майже вдвічі (315 одиниць). У XVII–XIX ст. фіксуємо майже однакову кількість онімів (відповідно 387 – у XVII, 356 – у XVIII, 400 – у XIX ст.). Якщо з XV до XVII ст. спостерігається постійне збільшення ойконімів, то у XVIII ст. їхня кількість трохи зменшилась (на 31 одиницю).

Загальна кількість ойконімів на **-ець** протягом досліджуваного періоду характеризується збільшенням назв, хоч і не завжди рівномірним.

Найбільшу кількість досліджених ойконімів зафіксовано у XX – на початку XXI ст. (усього 588 одиниць). Це зумовлено, по-перше, великою кількістю збережених ойконімів з попередніх століть, по-друге, значною кількістю зафіксованих уперше онімів.

Таблиця 1

Загальна кількість ойконімів на -ець за століттями та їхній відсоток у кожному столітті

Століття	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX–XXI
Кількість назв	5	10	16	20	38	162	315	387	356	400	588
Відсоток	0,50	1,01	1,61	2,01	3,82	16,3	31,7	38,93	35,81	40,24	59,15

Кількість збережених ойконімів протягом зазначеного періоду постійно збільшувалась (див. табл. 2). Цим пояснюємо і збільшення загальної кількості назв населених пунктів.

Число новозасвідчених назв помітно зростає у XVI–XVII ст. (183 – у XVI і 172 – у XVII) та у XX – на початку XXI ст. (270 онімів). Отже, ойконіми на **-ець** були найпродуктивнішими у XVI ст., далі спостерігаємо незмінність їхньої кількості внаслідок збереження назв. У XX ст. кількість найменувань значно збільшується, що зумовлено, на нашу думку, аналогією, а також утворенням нових ойконімів на **-ець** внаслідок розширення ареалу на досліджуваній території.

Упродовж XI–XIX ст. відбувається і занепад незначної кількості ойконімів на **-ець**. Зокрема, у XVI та XVII ст. занепада найбільша кількість цих назв (100 – у XVI і 135 одиниць – у XVII ст.).

Занепад ойконімів на **-ець** був зумовлений:

1) позамовними чинниками:

– зникненням об'єктів називання – поселень: *Дубовець* (Галичина, AGZ II, 201); *Бузуковець* (*Buzukowiec*, XVII ст., Черкаський п-т, *Żdz* XX, 168); *Вербець* (*Wierzbicz*, 1583, Луцький п-т, *Żdz* XIX, 83). Зважаючи на те, що немає пізніших засвідчень назв поселень у джерелах, вважаємо, що самі поселення зникли;

– перейменуваннями поселень: *Белзець* (1931–1932, Золочівський д-нат, ЛШ, 89) – тепер *Гончарівка*; *Дубовець* (1946, Коростишівський р-н Жт., Укр. АТП, 175) – тепер *Квітневе*; *Перевозець* (XVIII ст., Миргородський полк, Сорочинська с., АТУ ЛУ, 47) – суч. *Миргородське*; *Креминець* (1972, Шаргородський р-н Вн., ІМС Вн., 720) – суч. *Калитинка*.

2) мовними чинниками, зокрема заміною форми на **-ець** іншими формантами: *Бовшівець* (1931–1932, Галицький д-нат, за 30 км від Рогатина, ЛШ, 40) – суч. *Більшівці*; *Обухівець* (*Obuchowiec*, 1604, Летичівський п-т, Крикун II, 478) – суч. *Обухів*; *Вишнівець* (*Wiszniewiec*, 1604, Кам'янецький п-т, Хм., Крикун II, 447); (*Wiszniowiecz*, 1583, Подільське в-во, *Żdz* XIX, 299); (*Wysznyowiecz*, 1469, Поділля, *Żdz* XVIII/2, 56) – суч. *Вишнівчик*; *Татариновець* (1571, Загірці, Якимовець, Кременецький повіт, КЗС I, 42) – *Татаринівці*; *Вільховець* (1946, Новоушицький р-н К-П, Укр. АТП, 237) – суч. *Вільхівці*; *Мончинець* (1597, Кременецький п-т, КЗС I, 186) – пізніше *Мончинці*; *Стерковець* (*Sterkowiec*, *Styrkowiec*, *Sterkowce*, д. Щуровичі, 1785–1788, Й XVIII – 225, 1819–1820, Ф XVIII – 289, ц. Золочів, 292) – суч. *Стерківці*; *Глуботець* (*Глуботца*, 1605, Житомирський п-т, ДМВН XVIII, 101) – суч. *Глибочиця*.

Таблиця 2

**Кількість збережених, новозасвідчених та зниклих ойконімів на
-ець за століттями та їхній відсоток у кожному столітті**

Століття	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
Збережені	–	5	9	13	19	36	132	215	252	304	318
Збережені, %	–	50	56,25	65	50	22,2	41,90	55,56	70,79	76	54,08
Новозасвідчені	5	5	7	7	19	126	183	172	104	96	270
Новозасвідчені, %	100	50	43,75	35	50	77,78	58,1	44,44	29,21	24	45,92
Усього	5	10	16	20	38	162	315	387	356	400	588
З них зникло	–	1	3	1	2	30	100	135	52	82	–
З них зникло, %	–	10	18,75	5	5,26	18,52	31,75	34,88	14,61	20,5	–

Отже, на підставі зібраного фактичного матеріалу можна стверджувати, що ойконіми на **-ець** існували ще до X–XIV ст. Про це свідчать ранні фіксації (починаючи з X століття) цих найменувань в історичних джерелах.

До статистичного аналізу залучено 994 оніми, засвідчені в писемних джерелах. Протягом X – початку XXI ст. простежується зростання загальної кількості ойконімів на **-ець**, що зумовлене приростом збережених одиниць та збільшенням кількості новозасвідчених онімів.

Продуктивнішими ойконіми на **-ець** були в XVI–XVII ст. – у період, коли за допомогою форманта **-ець** творилися назви від однойменних гідронімів, та назви з основами, що засвідчували топографічні характеристики поселень, та у XX – на початку XXI століття. Продуктивність ойконімів на другому етапі спричинена значною кількістю новостворених назв під впливом аналогії (утворенням значної кількості найменувань на **-ець** на зразок наявних онімів цієї моделі).

Подібний розподіл й українських ойконімів на **-иця**. До статистичних підрахунків залучено 1191 назву поселень на **-иця**, зафіксовану в писемних джерелах X – початку XXI ст. Загальна кількість ойконімів на **-иця** зростає протягом зазначеного періоду (див. табл. 3). У X–XI ст. зафіксовані поодинокі назви поселень. У XV столітті їхня кількість значно зростає (більш ніж утричі), що пояснюємо збільшенням кількості історичних джерел. Найбільш поширеними ойконіми на **-иця** на досліджуваній території були в XV–XVI ст., коли кількість новозасвідчених онімів різко збільшується, та у XX – на початку XXI ст. внаслідок творення нових назв.

Загальна кількість ойконімів на **-иця** виявляє тенденцію до зростання (хоч і не завжди рівномірного).

Кількість збережених із попередніх століть ойконімів на **-иця** зростає від найдавніших віків до сучасності (див. табл. 4). Зокрема, з XIV у XV ст. перейшли 44 ойконіми, з XV в XVI – 138, з XVI в XVII – 238, з XVII у XVIII – 287, з XVIII у XIX – 378, з XIX у XX століття – 388 одиниць.

Таблиця 3

Загальна кількість ойконімів на -иця за століттями та їхній відсоток у кожному столітті

Століття	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
Кількість назв	10	10	19	21	46	188	339	398	411	487	788
Відсоток назв	0,84	0,84	1,6	1,76	3,86	15,79	28,46	33,42	34,51	40,89	66,16

Кількість новозасвідчених назв збільшується з X до XVI ст., далі простежується зменшення кількості, і в XX – на початку XXI ст. знову відбувається різке зростання їхньої кількості.

Таблиця 4

**Кількість збережених, новозасвідчених та зниклих ойконімів
на -иця за століттями та їхній відсоток у кожному столітті**

Століття	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
Збережені	–	9	9	16	19	44	138	238	287	378	388
Збережені, %	–	90	47,37	76,19	41,3	23,4	40,71	59,8	69,83	77,62	49,24
Новозасвідчені	10	1	10	5	27	144	201	160	124	109	400
Новозасвідчені, %	100	10	52,63	23,81	58,69	76,59	59,3	40,2	30,17	22,38	50,76
Усього	10	10	19	21	46	188	339	398	411	487	788
З них зникло	1	1	3	2	2	50	101	111	33	99	–
З них зникло, %	10	10	15,79	9,52	4,35	26,6	29,79	27,89	8,03	20,33	

Отже, найбільше число новозасвідчених назв припадає на XVI (201 онім) та XX – початок XXI (400 одиниць) ст. Продуктивність ойконімів на **-иця** в першому періоді пояснюємо утворенням нових назв шляхом переходу їх з класу гідронімів та топографічних апелятивів, а в другому – аналогією до назв цієї моделі на певній етнічній території.

Кількість зниклих ойконімів на **-иця** в кожному столітті також неоднакова. Спочатку відбувається повільне зростання числа зниклих назв. Найбільше назв поселень занепало у XVI (101) та XVII (111 назв) ст., далі помічасмо зменшення кількості зниклих найменувань – у XIX ст. зникло 99 одиниць, лише 33 оніми зникло у XVIII ст.

Занепад ойконімів на **-иця** зумовлювали:

1) мовні чинники, зокрема заміна форми на **-иця** іншою формою (з іншим формантом): *Ясениця* (1946, Турківський р-н Др., Укр. АТП, 155); (*Jaszenicza*, XVI ст., Самбірське ст-тво, Ж. I, 256); (1527, Турківський р-н Льв., ІМС Льв., 881); (*Jaszenycza*, 1515, Самбірський п-т, *Żdz XVIII/1*, 140); (*Jaszenicza*, 1504, Самбірський п-т, MRPS III, 68); (*Iaszenicza (Iaszenycze)*, 1471, Яворів, Турка, AGZ XVII, 55); (*Jassenica*, 1448, AGZ XI, 316) – суч. *Ясінка Масьова*; *Котельниця* (*Котельниця*, 1143, Волинська земля, суч. Котелянка Полонського р-ну Хм. або с. Стара Котельня Андрушівського р-ну Жт., ЕСЛГНПР, 72); (*Котельнич, Котельня, Котельниця*, 1143–1169, Андрушівський р-н Жт., ІМС Жт., 133) – суч. *Стара Котельня*); *Кукавиця* (1661, Могилів-Подільський р-н Вн., ІМС Вн., 431); (*Kukawica*, 1604, Кам'янецький п-т, Крикун II, 472) – суч. *Кукавка*. Щоправда, таких прикладів небагато. Здебільшого інші форми назв змінювалися формами на **-иця**, наприклад, *Сальниця* (1946, Уланівський р-н Вн., Укр. АТП, 38); (*Salince*, 1615, Летичівський п-т, Крикун II, 505); (XVI ст., Хмельницький р-н Вн., ІМС Вн., 677) – раніше *Салинци*. Зафіксовано також приклади, коли одна форма на **-иця** замінюється іншою, але з новою основою: *Війниця Павловіцька* (*Wojnica Pawłowicka (Ujmica)*), 1536, Володимирський п-т, AS IV, 572) – *Уймця*;

2) позамовні чинники:

– занепад об'єктів називання – поселень: *Веринця* (1798, Новоград-Волинський п-т Волинської губернії, ЗРКУ, 47); *Видриця* (*Wudryca*, XVII ст., Остерське ст-тво, *Żdz V*, 98); *Десниця* (*Desnica*, 1596, Брацлавське в-во, *Żdz XXI*, 401); *Каприця* (1861, Тираспільський п-т Херсонської губернії, Сел. РУ 1850–1861, 401);

– перейменування поселень: *Ворониця* (Галицький р-н І-Ф, ІМС І-Ф, 166); (*Woronica*, 1890, ст-тво Підгайці, SORG, 395); (*Woronica*, 1855, Котович Опілля, 66) – суч. *Делієве*; *Лукавиця* (1781, при річці Лукавиці, Мглинська сотня, Стародубський полк, Лаз. I, 343); (1765–1769, Мглинська сотня, ГОЛУ, 95); (*Łukawicza*, 1613, Київське в-во, *Żdz XXI*, 190); (*Łukawica (Obuchów)*, на доріччі Стугни, Київщина, *Żdz XXII*, 174); (суч. Обухів, XIV ст., Обухівський р-н Кв., ІМС Кв., 464) – суч. *Обухів*; *Студениця* (*Studenica*, 1629, Кам'янецький п-т, Крикун II, 441); (*Studenica*, XVI ст., *Żdz XXII*, 176); (*Studzenusza*, 1530, Поділля, *Żdz XIX*, 162); (*Студеница*, VI–VII ст., на Дністрі, ПС, 115); (*Студеница*, V–VII ст., на притоці Дністра, ВС, 14) – суч. *Затоплене*;

– перехід поселень до складу інших населених пунктів, об'єднання кількох поселень тощо: *Варшиця* (1969, Калинівський р-н Вн., ІМС Вн., 271) – тепер околиця *Калинівки*; *Плешинця* – (XVI ст., Чрв., Карпенко гірські Чрв., 54) – тепер частина *Зеленева*.

Отже, в писемних джерелах X – початку XXI ст. зафіксовано 1191 назву ойконімів на **-иця**. Кількість найменувань від найдавніших часів до сучасності характеризується помітним збільшенням унаслідок збереження онімів із попередніх століть та нових фіксацій. Різке збільшення назв на **-иця** припадає на XVI та XX – початок XXI ст.

Статистичний аналіз українських ойконімів на **-ець, -иця** дає змогу дійти таких висновків:

1) на підставі писемних джерел X – початку XXI ст. зафіксовано 994 назви на **-ець** та 1191 онім на **-иця**;

2) розподіл кількості збережених, новозасвідчених та зниклих назв поселень на **-ець, -иця** в кожному столітті характеризується таким самим співвідношенням: упродовж віків простежується збільшення загальної кількості ойконімів та кількості збережених онімів. Кількість новозасвідчених назв зростає до XVI ст., далі відбувається їхнє зменшення (до XIX ст.) і знову стрімке збільшення у XX – на початку XXI ст.;

3) найбільшу кількість нових назв засвідчено в XVI–XVII та XX – початку XXI ст. Продуктивність ойконімів на **-ець, -иця** в XVI–XVII ст. пояснюємо тим, що в цей час відбувається поживалений перехід назв річок та топографічних апелятивів у клас ойконімів, у XX – на початку XXI – утворенням ойконімів на **-ець, -иця** під впливом великої кількості назв цієї моделі на досліджуваній території та формальним уживанням форми цих найменувань;

4) протягом століть відбувався і занепад значної кількості назв на **-ець, -иця**. Найбільше найменувань зникло в XVI та XVII ст. Занепад ойконімів відбувався під впливом мовних (заміна форм на **-ець, -иця** іншими) та позамовних чинників (занепадом поселень, їхніми перейменуваннями, переходом поселень до складу інших населених пунктів).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

АТУ ЛУ – Адміністративно-територіальний устрій Лівобережної України 50-х рр. XVIII ст. Каталог населених пунктів (За матеріалами архівних податкових

реєстрів). – К. : Археографічна комісія Центрального державного історичного архіву УРСР в м. Києві. Інститут історії, 1990. – 218 с.

ВС – Седов В. В. Восточные славяне в VI–XIII вв. / В. В. Седов ; отв. ред. Б. А. Рыбаков ; редкол. : В. А. Башилов, С. А. Беляев. – М. : Наука, 1982. – 328 с.

ГОЛУ – Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 рр. Показчик населених пунктів. Центральний державний архів УРСР в м. Києві. – К., 1959. – 184 с.

ДМВН XVII – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. : [зб. актових документів] / підгот. до вид. В. В. Німчук та ін. – К. : Вид-во АН УРСР, 1981. – 315 с.

ЕСЛГНПР – Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Відп. ред. О. С. Стрижак. – К. : Наук. думка, 1985. – 255 с.

Ж. – Жерела до історії України-Руси / Ком. Археогр. Наук. Т-ва ім. Шевченка. – Львів : Накл. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1895–1900. – Т. 1–3 ; Львів, 1903. – Т. 7.

ЗРКЛУ – Зародження робітничого класу на Україні. Середина XVIII ст. – 1861 р. [зб. док. і мат.] / упоряд. В. П. Баран, М. І. Бутич, І. І. Глизь. – К., 1982. – 493 с.

КЗС – Кременецький земський суд. Описи актових книг / упор. Л. Попова, З. С. Хомуцька, В. Д. Цунтулова / Відп. ред. І. Л. Бутич. – К., 1959–1965. – Вип. I – III. Вип. I : кн. 1–11 (1568–1598). – 256 с. ; Вип. II : кн. 12–22 (1601–1614). – 1965. – 353 с. ; Вип. III : кн. 23–35 (1616–1651). К. : Наук. думка, 1965. – 316 с.

Крикун II – Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в I пол. XVII століття / Микола Крикун // Записки НТШ. Т. ССXLIII. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 2002. – С. 374–521.

Лаз. – Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии / А. М. Лазаревский. Полк Стародубський / А. М. Лазаревский. – К., 1888. – Т. 1. – 288 с.

ЛШ – Шематизм гр. кат. духовенства Львівської архієпархії на рік 1931/32. – Львів, 1931. – Річник LXXXVI. – 336 с.

Сел. РУ 1850–1861 – Селянський рух на Україні. 1850–1861 рр. : [зб. док. і матеріалів] / упоряд. В. П. Баран, Г. В. Боряк, М. І. Бутич, В. С. Шандра та інші. – К. : Наук. думка, 1988. – 448 с.

СШ – Шематизм всего клира греко-католицької єпархії Станіславівської на рік божий 1931. – Станіславів, 1931. – Річник XXXIV. – 194 с.

Укр. АТП – Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. – К. : Укр. вид-во політичної літератури, 1947. – 1062 с.

AGZ – Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie / wyd. L. Tatomir, F. X. Liske, A. Prochaska. – Lwów : Nakł. T-wa Naukowego, 1865–1935. – Т. 1–20.

AS – Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Lwów, 1890. – Т. 3. – 556 s.; 1890. – Т. 4. – 647 s.; 1910. – Т. 6. – 305 s.

MRPS – Marticularum Regni Poloniae summaria... / wyd. R. Wierzbowski. – Warszawa, 1905–1908. – Pars. 1–3.

Żdz – Źródła dziejowe. – Warszawa : Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1877–1894. – Т. 5–22.

Стаття надійшла до редакції 15.12. 2011

доопрацьована 26. 01. 2012

прийнята до друку 10. 02. 2012

THE STATISTICS OF UKRAINIAN PLACE NAMES WITH FORMANTS -ЕЦЬ, -ИЦЯ

Nataliya Mykhaylychenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
The department of Ukrainian Language,
Universytets'ka Str., 1/234, 79001, Lviv, Ukraine,
phone: (032) 239 47 17*

The article is devoted to analyses of the statistics of the place names with formants **-ець, -иця**. There are traced the distribution of surviving, new and missing names of settlements on **-ець, -иця** in each century.

Key words: place name, surviving, new and missing names.

СТАТИСТИКА ОЙКОНИМОВ УКРАИНЫ НА -ЕЦЬ, -ИЦЯ

Наталья Михайличенко

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского языка,
ул. Университетская, 1/234, 79001, Львов, Украина,
тел.: (032) 239 47 17*

В статье проанализирована статистика украинских ойконимов на **-ець, -иця**. прослежено распределение количества сохраненных, новых и пропавших названий поселений на **-ець, -иця** в каждом веке.

Ключевые слова: ойконим, сохраненные, новые и пропавшие ойконимы на **-ець, -иця**.